

УДК 351:796.011.1:615.825

Р. Р. Сіренко, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, завідувач кафедри фізичного виховання і спорту Львівського національного університету ім. Івана Франка

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА МАСОВОГО СПОРТУ В УКРАЇНІ

Здійснено теоретико-методологічне обґрунтування державної політики зайняття населення масовим спортом. Проведено аналіз фізичної культури та масового спорту в Україні як суспільного явища. Визначено необхідність підвищення ефективності державного управління процесами фізкультурно-оздоровчої діяльності населення в українському суспільстві. Обґрунтовано важливість організаційного та регулювального впливу органів державної влади на розвиток системи фізичної культури та масового спорту в Україні.

Ключові слова: ефективне управління; масовий спорт; державна політика; фізична культура; система; суспільне явище; органи влади.

Nowadays, there are new requirements for the adaptation of managerial mechanisms of physical culture and mass sports in accordance with the requirements of the modern stage of development of Ukraine. The practice of physical culture and healthcare requires the development of new approaches, taking into account socio-economic challenges facing the modern Ukrainian state, which are conditioned by internal reasons and integration into the international community. Physical culture and mass sports are specific objects of human activity, aimed at effective and systematic work in order to provide citizens with physical self-improvement.

As a social phenomenon, mass sports performs a number of essential social functions in the society that allow to increase human capital and expand the potential of the society in general.

The concept of mass sports includes the activities of people in the form of physical education and self-education, as well as self-analysis and self-control for general physical development, improvement of motor skills and practices.

The development of the national education system in the socio-economic conditions of Ukraine, characteristic of the 21st century points to the need for a critical understanding of the level achieved, and the concentration of efforts and resources on solving urgent problems that hinder the development of the educational sector, in particular, the physical culture and sports component.

It is generally acknowledged that the main objective in the field of physical education and sports of Ukraine is healthcare promotion of the population. At the present stage, it is necessary to strengthen the administrative functions of the state in order to improve the strategic development of mass sports in Ukraine, and to increase its promotion among the population.

State management of physical culture and mass sports has the organizational and regulatory influence of the state on the condition and development of social processes, consciousness and behavior of citizens in order to attract them to active motor activity during their leisure time. The realization of the functions of mass sports for increasing the health of the population is possible, due to the implementation of the state policy through the activities of state authorities of the corresponding competence.

Key words: efficient management; mass sports; state policy; physical culture; system; social phenomenon; authorities.

© Р. Р. Сіренко, 2017

Постановка проблеми. Сьогодення ставить нові вимоги до вдосконалення та адаптації механізмів державного управління фізичною культурою та масовим спортом відповідно до потреб сучасного етапу розвитку України. Практика фізкультурно-оздоровчої роботи потребує напрацювання нових підходів з урахуванням політичних та соціально-економічних викликів перед сучасною Українською державою, які зумовлені внутрішніми причинами й інтеграцією у міжнародне співтовариство в контексті світової глобалізації.

Фізична культура і масовий спорт є специфічними об'єктами людської діяльності, спрямованими на ефективну та планомірну роботу для забезпечення можливостей громадян у фізичному самовдосконаленні. Масовий спорт як соціальне явище виконує в суспільстві низку суттєвих соціальних функцій, які дають змогу нарощувати людський капітал і розширювати потенціал суспільства загалом.

Актуальне отримання принципово нових знань про особливості залучення населення, насамперед молоді, до рухової активності, які б відповідали соціально-демографічній політиці України. А це – високі темпи скорочення тривалості життя людей, низький рівень рухової активності населення, відсутність традицій здорового способу життя, недосконале фізичне виховання в навчальних закладах, відсталість матеріально-технічної бази сфери фізичної культури і спорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукового доробку та міжнародного досвіду розвитку масового спорту свідчить про певний ступінь опрацювання теоретичних засад цього процесу, особливостей формування та реалізації відповідної державної політики, нормативно-правових, соціальних та економічних аспектів функціонування системи "спорту для всіх". Водночас в аналітичних матеріалах Всесвітньої організації охорони здоров'я зазначається, що в Європі спосіб життя кожної п'ятої людини характеризується ще незначним рівнем або повною відсутністю рухової активності. Ця проблема найбільш актуальна для країн східної Європи і передусім для України.

Принципово привести відповідно до реалій сьогодення систему залучення населення до рухової активності та оздоровчої спрямованості й відійти від твердо вкорінених стереотипів, характерних для часів Радянського Союзу (В. М. Платонов, М. М. Булатова, Т. Ю. Круцевич). В українському суспільстві, на жаль, через низку об'єктивних та суб'єктивних причин недооцінюються значення рухової активності у веденні здорового способу життя та зміцненні здоров'я громадян, профілактиці шкідливих звичок та розв'язанні інших важливих соціально-економічних проблем.

М. В. Дутчак [1] класифікував видові ознаки спорту для всіх: наявність доступної рухової активності, яка є визначальною ознакою цього соціального явища; здійснення у вільний від навчання або трудової діяльності та побутових турбот і транспортних послуг час, тобто під час дозвілля; заняття у формальних та/або неформальних групах, самостійно; спрямованість на збереження здоров'я людини та покращання якості її життя. Саме останні як видові характеристики відрізняють спорт для всіх від іншого соціального явища спортивного характеру – спорту вищих досягнень. І. Гасюк [2] зазначає, що фінансування галузі фізичної культури та спорту має низку суперечностей, зокрема: зміну участі держави у забезпеченні життєдіяльності фізкультурно-спортивних організацій, значне проникнення у галузь ринкових відносин і формування раніше не притаманного цій галузі приватного сектора, активне формування ринку фізкультурно-спортивних послуг.

Для сучасного українського суспільства дуже важливого значення набуває вивчення особливостей зняття психологічно-емоційних обмежень на шляху впровадження у діяльність молоді рухової активності на основі гуманізації цього процесу, орієнтування його на інтереси кожної молодої людини з урахуванням її потреб, можливостей, здібностей, мотивації та ціннісних настанов. Це викликає нагальну потребу проведення досліджень проблем формування в Україні якісно нової системи залучення населення до рухової активності – масового спорту, що стане складником системи державної політики здорового способу життя у суспільстві.

Мета статті – обґрунтування теоретико-методичних засад та надання практичних рекомендацій із удосконалення державного управління системою фізичної культури та масового спорту в Україні.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання:

1. Здійснити теоретико-методологічне обґрунтування державної політики зайняття населення масовим спортом.

2. Провести аналіз фізичної культури та масового спорту в Україні як суспільного явища.

3. Визначити необхідність підвищення ефективності державного управління процесами фізкультурно-оздоровчої діяльності населення в українському суспільстві.

4. Обґрунтувати важливість організаційного та регулівного впливу органів державної влади на розвиток системи фізичної культури та масового спорту в Україні.

Виклад основного матеріалу. Історичне становлення масового спорту на теренах Європи розпочалось у 60-х рр. ХХ ст. і модифікувалось у міжнародну систему спорту для всіх, який у різних країнах має певні назви, свої особливості регулювання на державному рівні та детермінований різними державними і регіональними програмами.

Підвищення зацікавленості до системи масового спорту спричинено такими факторами: зростанням гіпокінезії, зумовленої бурхливим розвитком виробництва і зростанням частки розумової праці під час трудової діяльності; низьким рівнем залученості населення до занять руховою активністю (переважно займалось молоде покоління); стрімким розвитком економіки країн Європи, який дав змогу збільшити інвестування коштів у покращання якості життя, зокрема в оздоровлення та рекреацію.

Спорт для всіх, який зародився як спортивний рух (нестійке соціальне утворення), завдяки важливості та корисності для суспільства, зростанню популярності, соціальному визнанню та певній типовості в реалізації оформився як соціальне явище (закономірна тенденція життєдіяльності суспільства) з відповідними властивостями та ознаками. У поняття масового спорту входить діяльність людей, у форматі процесу фізичного виховання і самовиховання, самоаналізу і самоконтролю для загального фізичного розвитку, оздоровлення, вдосконалення рухових умінь та навичок, покращання постави та тілобудови на основі занять на рівні фізичної рекреації. Фізична рекреація – це процес використання фізичних вправ, ігор, розваг, а також природних чинників для активного відпочинку, що спричиняють фізичну, психічну й інтелектуальну втому, отримання задоволення від занять фізичними вправами [3].

Міжнародний олімпійський комітет велику увагу приділяє координації зусиль спортивних організацій у використанні можливостей масового спорту, що стосується профілактики різних захворювань шляхом використання доступних форм рухової активності. У провідних країнах світу більше половини населення залучено до масового спорту, що в поєднанні з раціональним харчуванням, боротьбою зі шкідливими звичками, відповідними екологічними умовами забезпечує належний рівень здоров'я та високу тривалість активного життя громадян.

В основних документах ООН (резолюції Генеральних Асамблей “Спорт як засіб сприяння вихованню, здоров'ю, розвитку і миру”), ЮНЕСКО (Міжнародна хартія фізичного виховання і спорту), Всесвітньої організації охорони здоров'я (Глобальна стратегія з харчування, рухової активності та здоров'я), Ради Європи (Європейська спортивна хартія), Європейського Союзу (Біла книга про спорт) підкреслюється значущість масового спорту і спорту для всіх у вирішенні важливих соціально-економічних питань та у сприянні здоров'ю, вихованню, освіті, загальному розвитку особи та зміцненню миру.

Зазвичай ці заняття для здорової особи не пов'язані зі значними фізичними навантаженнями, перетренованням та вольовими зусиллями, однак створюють величезний дисциплінарний, тонізуючий і оздоровчий ефект для всіх аспектів її діяльності. У колишньому Радянському Союзі фізична культура і спорт як галузь діяльності, включно зі спортом вищих досягнень і масовим спортом, була представлена єдиною системою в практиці управ-

ління до 90-х рр. XX ст. Спорт як система містив такі окремі елементи: масовий спорт (спорт для всіх), спорт вищих досягнень та професійний спорт.

Розвитку спорту для всіх на міжнародному рівні сприяють міжнародні міжурядові організації: ООН, ЮНЕСКО, ВООЗ, Рада Європи, Європейський Союз, та громадські організації: МОК та Міжнародна асоціація спорту для всіх. Вони відіграють провідну роль у питаннях формування базових принципів, визначенні пріоритетних напрямів державної політики розвитку “спорту для всіх”, а також здійснюють постійний моніторинг та дають рекомендації урядам і неурядовим громадським організаціям для забезпечення доступності занять спортом для різних груп населення. Принципи підтримки масового спорту з боку зазначених організацій базуються на врахуванні інтересів, побажань, здібностей та індивідуальних особливостей громадян, а також культурних традицій, соціально-економічних, кліматичних та географічних умов країн.

Головне завдання органів державної влади та місцевого самоврядування у системі масового спорту – це створення сприятливих умов для його розвитку; законодавча та нормативно-правова база, підготовка кадрів, наукова робота, будівництво та утримання спортивних споруд, установлення необхідних економічних та інших преференцій, а безпосередня організація занять привабливими видами рухової активності – завдання спортивних організацій різних форм власності. Основну відповідальність за розвиток масового спорту беруть на себе органи державної влади на місцях та органи місцевого самоврядування.

В Україні система залучення населення до масової спортивної діяльності малоефективна. Розбудова національної системи валеологічної освіти в соціально-економічних умовах України, характерних для XXI ст., засвідчує потребу критичного осмислення досягнутого рівня і зосередження зусиль та ресурсів на розв’язанні найбільш актуальних проблем, які гальмують розвиток державної освітньої галузі, зокрема фізкультурно-оздоровчого напрямку.

Загальновідомо, що перед галуззю фізичної культури і масового спорту України ставляться основні завдання, пов’язані зі зміцненням здоров’я населення та підвищенням авторитету держави на міжнародній арені. Перше з них можна реалізувати через залучення населення до занять фізичною культурою і масовим спортом, друге – здебільшого через результативність виступів представників країни у спорті вищих досягнень. Окремим видом спортивної діяльності можна вважати студентський масовий спорт як позаурочну форму виховання, орієнтовану на залучення студентів до систематичних занять фізичними вправами і спортом, організацію активного відпочинку, самореалізацію студентської молоді. Такий процес є сполучною ланкою між масовим спортом і спортом вищих досягнень.

Головні проблеми, які виникають у розвитку студентського спорту в Україні: відсутність цілісної системи виховання фізичного, морального і духовного розвитку і соціалізації молоді та, як наслідок, падіння суспільної моралі, низька культура поведінки частини студентської молоді; значне відставання від провідних спортивних держав у розвитку та впровадженні інноваційних спортивних технологій, що суттєво ускладнює розвиток фізичної культури і масового спорту, підготовку спортсменів високого класу в умовах вищої школи.

Визначальною рисою галузі фізичної культури та спорту є те, що в економічному ракурсі вона виступає як невиробнича нематеріальна галузь народного господарства, яка не обмежується одним органом управління, що створює специфіку її економічного розвитку і фінансового регулювання. Економічна підтримка спорту вищих досягнень призводить до занепаду масового спорту, який визначає рівень здоров’я нації. Тому ефективною вважається модель роздільного управління спортом, де різні структури відповідатимуть за спорт вищих досягнень та масовий спорт.

Вагомими негативними чинниками є відсутність цілісної системи соціально-економічних стимулів у педагогічних і науково-педагогічних працівників до реалізації програм, пов’язаних зі студентським спортом, і недосконалість нормативно-правової законодавчої бази розвитку студентського спорту, невизначеність статусу організацій студентського спорту різного рівня в системі відносин з державними органами виконавчої влади в галузях освіти і науки, спорту, а також відсутність чіткого регламентування вищеназваних відносин узагалі.

На сучасному етапі необхідно посилити управлінські функції держави для стратегічного розвитку масового спорту в Україні завдяки посиленню пропаганди масового спорту серед населення. Проблемами в цьому контексті стали відсутність прописаних повноважень Спортивної студентської спілки України та інших організацій у Законі України “Про фізичну культуру і спорт”, незважаючи на те, що вони є суб’єктами фізичної культури і спорту, невідповідність нормативно-правового та фінансового механізмів удосконалення процесу фізичного виховання і спорту в системі освіти та науки України, а також відсутність правового статусу студентських збірних команд, що створює значні труднощі вишам під час відраджень студентів для участі в студентських спортивних змаганнях.

Значне навантаження (понад 50 %) із фінансування фізичної культури та спорту припадає на місцеві бюджети. У неприбуткових фізкультурно-спортивних організаціях та установах основну частку фінансування становлять бюджетні кошти, виділені державою на розвиток фізичної культури і спорту. Нині державне управління галузі фізичної культури та спорту не у повному обсязі забезпечує функціонування фізкультурно-спортивного руху, не забезпечуючи ефективного використання наявної матеріально-технічної бази та інтеграції цієї галузі у ринкове середовище [4].

Для підтримання у населення, зокрема у молоді, стійкої мотивації та інтересу до занять руховою активністю і масовим спортом необхідно створити умови для задоволення потреби у фізичному розвитку та привабливій тілобудові, у доступних спортивних спорудах, розташованих поряд з місцем проживання, розвитку сучасної інфраструктури для активного дозвілля, пропагуванні цінностей масового спорту і здорового способу життя. Соціальний ефект від функціонування масового спорту або спорту для всіх відбудеться за умови, якщо достатній рівень рухової активності матиме понад 30 % громадян.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Державне управління фізичною культурою та масовим спортом має стати організаційним та регульованим впливом держави на стан і розвиток суспільних процесів, свідомість і поведінку громадян з метою залучення їх до активної рухової діяльності під час дозвілля. Реалізація функцій масового спорту для зміцнення здоров’я населення України можлива завдяки запровадженню державної політики через діяльність органів державної влади відповідної компетенції.

Йдеться про виконання комплексного завдання, оскільки діяльність органів державної влади має враховувати політичні, економічні, соціальні, юридичні та організаційні аспекти, а також впливати на структуру і діяльність фізкультурно-оздоровчих та спортивних організацій і установ. На законодавчому рівні необхідне напрацювання нової стратегії державної політики розвитку фізичної культури та масового спорту шляхом міжгалузевої координації та функціонального регулювання цієї галузі; розробки та впровадження науково обґрунтованої системи фізичного виховання населення. Актуальним є створення сучасної спортивної індустрії з метою залучення населення до занять масовим спортом і пропаганда “моди” на здоров’я і здорового способу життя у засобах масової інформації.

Список використаних джерел:

1. Дутчак М. В. Теоретико-методологічні засади формування системи спорту для всіх в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / М. В. Дутчак ; НУФВСУ. – К., 2009. – 39 с.
2. Гасюк І. Механізми фінансування галузі “фізична культура і спорт” / І. Гасюк // Теорія та практика державного управління. – 2010. – Вип. 4 (31). – С. 264–270.
3. Выдрин В. М. Физическая рекреация – вид физической культуры / В. М. Выдрин, А. Д. Джумаев // Теория и практика физической культуры. – 1989. – № 3. – С. 2–3.
4. Близнюк А. М. Механізми державного регулювання спортивної сфери України: сутність та шляхи удосконалення / А. М. Близнюк, Л. І. Давиденко, Н. Й. Коніщева // Вісник ДІТБ. – 2007. – № 11. – С. 76–84.